

דין "תשביתו" ויסוד דין שריפת חמץ

דין "תשביתו" בפסח

נאמר בתורה (שמות יב, טו):

אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתים.

הגמ' בפסחים (ה.) לומדת ש"ביום הראשון" הכוונה ליום י"ד, וז"ל הגמ':

דבי ר' ישמעאל תנא מצינו י"ד שנקרא ראשון שנאמר וכו'. רב נחמן בר יצחק אמר ראשון דמעיקרא משמע וכו'. רבא אמר מהכא "לא תשחט על חמץ דם זבחי" לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים וכו'. ר"ע אומר אינו צריך, הרי הוא אומר "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתים" וכתוב "כל מלאכה לא תעשו" ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה (רש"י: וזו הבערה שלא לצורך היא והכתוב אסר מלאכה ביו"ט הלכך האי ראשון בארבעה עשר קאמר).

ויש לדון האם דין תשביתו נוהג רק בער"פ בי"ד ביום, ובשבעת ימי הפסח אין כלל מצות תשביתו ויש רק לאו של בל יראה ובל ימצא, או דלמא גם בפסח יש מ"ע דתשביתו?

הנב"י (מהדו"ת או"ח סימן ס-סא) נחלק בזה עם הגאון השואלו הרב זאב וואלף באסקוויץ (מח"ס סדר למשנה). השואל סבר שאין כלל מ"ע דתשביתו בפסח, ונחלק עליו הנב"י וסובר שגם בפסח יש מ"ע דתשביתו.

בהגהות בני בנימין (מהאדר"ת) בתחילת הלכות חמץ ומצה דייק מהרמב"ם כשיטת השואל שבנב"י. הרמב"ם בהלכות חו"מ כשמפרט את מנין המצוות שבפסח, כותב: "ב) להשבית שאור ביום ארבעה עשר וכו'. ה) שלא יראה חמץ כל שבעה. ו) שלא ימצא חמץ כל שבעה". הרמב"ם לא כתב להשבית שאור בפסח, מוכח שסובר הרמב"ם שאין מצות תשביתו בפסח עצמו כלל אלא רק בער"פ.

מה הנפק"מ האם יש תשביתו בכל פסח?

הרמב"ם כותב (חו"מ פ"א ה"ג):

אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה. אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מה"ת מפני שלא עשה בו מעשה.

מדייק האדר"ת: "אלא"כ קנה חמץ בפסח" פשיטא שבפסח עסקינן! אלא דבא לשלול ער"פ. דבער"פ אינו לוקה דאז הוא לאו הניתק לעשה, משא"כ בפסח ליכא אז מצות עשה דתשביתו, ולכן אינו לאו הניתק לעשה ולוקין עליו. אולם שיטת תוס' בפסחים (כט: ד"ה רב) שגם העושה חמץ או הקונה אינו לוקה, דהוי **לאו הניתק לעשה דתשביתו**.

בעצם זה שתי גרסאות בגמ' לקמן (צה.), וז"ל הגמ': "לא יראה ולא ימצא וכו' ודאי אינו לוקה דהוי לאו הניתק לעשה" (רש"י: ולא יראה ואם נראה תשביתוהו, לעולם הוא בעמוד והשבת כל ימי המועד). ור"ח (צה:): גורס שלא לוקה כיון שזה לאו שאין בו מעשה. הר"ח היה רבו דרבו של אביו של הרמב"ם ויתכן שזהו מקור הרמב"ם.

בל יראה ובל ימצא בער"פ

שאלה נוספת היא לגבי "בל יראה ובל ימצא".

נאמר בתורה (שמות יב, יט): "**שבעת ימים** שאור לא ימצא בבתיכם". ובהמשך (יג, ז) נאמר: "מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך שאור בכל גבולך". לכא' משמע **שבער"פ אין לאווין אלו**.

הרמב"ם (חו"מ פ"ג ה"ח) כותב:

לפיכך אם לא ביטל קודם שש, ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא ביערו הר"ז עבר על לא יראה ולא ימצא, שהרי לא ביער ולא ביטל. ואין הביטול עתה מועיל לו כלום לפי שאינו ברשותו והכתוב עשהו כאילו הוא ברשותו לחייבו משום לא יראה ולא ימצא.

וכותב ע"ז הראב"ד: "א"א אולי סובר זה המחבר שהוא עובר משש שעות ולמעלה בלא יראה ולא ימצא, ואינו כן, דשבעת ימים כתיב". הראב"ד למד ברמב"ם שעובר על בל יראה ובל ימצא ביום י"ד משש שעות ולמעלה, וחולק עליו בזה. המגיד משנה כותב שאין כוונת הרמב"ם כמו שהבינו הראב"ד, אלא "כוונתו לומר שאחר שש אין ביטול מועיל אלא ביעור, ואם לא ביערו אע"פ שביטלו משש שעות ולמעלה הר"ז עובר עליו **לכשיגיע הפסח** בבל יראה ובל ימצא". ומוכיח המ"מ ששיטת הרמב"ם דבל יראה אינו אלא ב-ז' ימי הפסח ממש"כ בפתיחה להלכות: "להשבית שאור ביי"ד, שלא יראה חמץ כל שבעה ולא ימצא חמץ כל שבעה", משמע שלפני פסח אין בל יראה ובל ימצא.

החק יעקב (ריש סימן תמה) הביא ששיטת רש"י בב"ק (כט:) שלאחר זמן איסורו משש שעות עובר בבל יראה. הגמ' שם אומרת: "שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן בור ברה"ר וחמץ משש שעות ולמעלה". מסביר רש"י (ד"ה משש): "אין חמץ ברשותו דאע"ג דאיתיה אסור בהנאה ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו לעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא". וחלק ע"ז החי"א (כלל קכג, אות א) וסובר שרק בפסח עצמו עובר. ומה שהוכיח מרש"י בב"ק אינו מוכרח, די"ל דכוונתו דבפסח עובר בב"י. כמו שפירש המ"מ ברמב"ם כן פירש החי"א את רש"י.

ולכא' יש רש"י מפורש בפסחים (ד. ד"ה בין) שעובר משש שעות, וז"ל: "חמץ אינו אסור מן התורה בבל יראה ובאכילה אלא משש שעות". ופלא שלא הביאו ראיה מרש"י זה. וזה משי"כ האדרי"ת: אם קונה חמץ משש שעות ולמעלה - יש בל יראה ובל ימצא ויש גם מ"ע דתשביתו ולכן לא ילקח. ורק אם קונה חמץ בפסח לוקח. ואדרי"ת הולך בדעה שיש בל יראה גם בער"פ.

תנן (סג.):

השוחט את הפסח על החמץ עובר בל"ת ("לא תשחט על חמץ דם זבחי") וכו'.
ר"ש אומר הפסח בארבעה עשר - לשמו חייב, ושלא לשמו (אלא לשם שלמים)
פטור וכו' במועד - לשמו פטור, שלא לשמו חייב.

מסביר רש"י (ד"ה חייב) על הסיפא: "חייב דלהכי קאי והויא לה שחיטה ראויה משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא, ואיכא מלקות נמי דשחיטה".
שואל הצ"ח: מדוע רש"י מזכיר רק בסיפא את הלאו בל יראה ובל ימצא, מדוע לא מזכיר על הרישא "השוחט את הפסח על החמץ עובר בל"ת" ויאמר רש"י שיש גם לאו דבל יראה? מכאן מוכח, אומר הצ"ח, שרש"י סובר שבער"פ אין בל יראה ובל ימצא. הרישא "השוחט את הפסח" קאי בער"פ ואז עובר רק בל"ת של "לא תשחט". ורש"י מזכיר שעובר על בל יראה רק במועד בתוך הפסח.

לכא' רש"י בדף ד. אומר שעובר בער"פ על בל יראה ובל ימצא? האדרי"ת לומד פשט אחר ברש"י סג. לשיטתו: רש"י מדבר על מלקות. בער"פ אין מלקות - אע"פ שרש"י סובר שיש לאו של בל יראה ובל ימצא - כי זה לאו הניתק לעשה דתשביתו, אבל בפסח דאין תשביתו ממילא יש מלקות גם של לא תשחט וגם של בל יראה ובל ימצא.

גרסאות ברמב"ם בדין תשביתו בפסח

ברמב"ם מהדורת פרנקל גורסים בהקדמת הרמב"ם להלכות חמץ ומצה במנין המצוות (עפ"י כת"י תימניים ורוב דפוסים ישנים): "להשבית שאור מארבעה עשר". ולפי"ז ההלכה ברמב"ם משתנית, וגם בפסח יש מ"ע דתשביתו ונופל הדיוק של האדר"ת. אך עיין במ"מ (פ"ג ה"ז) שגורס ברמב"ם "להשבית שאור ב"ד", וכותב שבער"פ יש תשביתו ובפסח יש רק בל יראה ובל ימצא. וכן גורס בכס"מ בהקדמה להלכות הללו: "מן הראוי היה להקדים להשבית חמץ ביום י"ד" (עיי"ש).

וא"כ אנו אין לנו אלא את המ"מ והכס"מ והאדר"ת והשואל שבנוב"י שסוברים שגרסת הרמב"ם "ביום י"ד" ובפסח אין תשביתו. וגם הנוב"י לא דחה את השואל בטענה שברמב"ם לא כתוב "ביום ארבעה עשר".

הוכחת הפרי יצחק מהטור ודחייתה

הפרי יצחק (ח"א סימן יז) גם דן האם יש בפסח מ"ע דתשביתו, ומוכיח מהטור שיש תשביתו גם בפסח.

הגמ' בפסחים (ו.) אומרת: "אמר רב יהודה אמר רב המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו את הכלי". רש"י (ד"ה כופה): "דהא לא חזי לטלטולי ולאפוקי ומיהו בבל יראה לא עבר דהא בטליה בליביה מאתמול וכו' אלא משום שמא ישכח ויאכלנו צריך כפיית כלי". רש"י א"כ לומד שמדובר בביטל.

הטור (סימן תמו) כותב:

המוצא חמץ בביתו וכו' אם הוא יו"ט י"א שיכפה עליו כלי עד הלילה שיוציאו אבל ביו"ט אינו יכול לטלטלו כדי להוציאו. ולא מיבעיא אם בטלו שאין כאן איסור דאורייתא בשהיתו פשיטא שאינו יכול לטלטלו, אלא אפילו לא בטלו שיש בו איסור דאורייתא אפ"ה לא יוציאו כיון שאינו יכול לבערו כדינו דהיינו בשריפה לרבי יהודה (הטור פוסק כתוס' וכרא"ש אליבא דרבי יהודה שאין ביעור חמץ אלא שריפה והרמב"ם ושו"ע פסקו כחכמים שהשבתתו בכל דבר).

הטור סובר שגם אם לא ביטל אינו יכול לטלטלו כיון שצריך לשורפו, וזה א"א ביו"ט, לכן כופה עליו את הכלי.

אומר הפרי יצחק, זה ברור שמחלוקת ר"י ורבנן מהו בעור חמץ איירי במ"ע דתשביתו האם בשריפה דוקא או שהשבתתו בכל דבר, אבל לבל יראה ובל ימצא סגי בכל דבר. וא"כ אם נאמר שתשביתו הוא רק בער"פ אבל ביו"ט אין תשביתו אז מדוע הטור אומר שא"א

לבערו כדינו כר"י, הרי ביו"ט יש רק איסור בל יראה ובל ימצא ומצד זה א"צ שריפה כ"א יכול לבערו בכל דבר? מוכח כשיטת הנוב"י שגם בפסח יש תשביתו ולכן יש מצוה לשורפו וא"א ביו"ט לכן כופה עליו את הכלי.

ולענ"ד מהטור מוכח הפוך.

הגר"א בביאורו לשו"ע (סימן תמו) מקשה על הטור: הגמ' בפסחים הנ"ל (ה.) מביאה את ר"ע שאומר ש"אך ביום הראשון" קאי על י"ד, כיון שכתוב "כל מלאכה לא תעשו" ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה ולכן לא יתכן שזה ביום טוב וצ"ל שהכוונה לער"פ. ומוסיפה הגמ': "אמר רבא ש"מ מדרי"ע תלת, ש"מ אין ביעור חמץ אלא שריפה וכו' וש"מ לא אמרינן הואיל והותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך". ואומרים תוס' (ד"ה לא): "דאי אמרינן מתוך שרי אע"ג דבעינן צורך היום קצת הכא מה שמבער הוי צורך". מבואר בגמ' שאם אמרינן מתוך שהותרה וכו' היה מותר לשרוף אפי' ביו"ט, ואף דבעינן שיהא צורך היום קצת, מה שמבערו הוי צורך קצת כדברי התוס'. וא"כ, שואל הגר"א, הרי הטור פוסק בהלכות יו"ט (סימן תקיח) דאמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, וא"כ איך כתב כאן שא"א לשרוף את החמץ ביו"ט?

שריפת חמץ מ-ב' דינים: דין איסור"נ, מ"ע דתשביתו

ולענ"ד נראה לומר: הגמ' בפסחים (כז:) אומרת שהטעם של ר"י שאין ביעור חמץ אלא שריפה, דיליף מנותר:

נותר אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת, וחמץ אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת. מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה. אמרו לו: חלבו של שור הנסקל יוכיח שאסור באכילה ובהנאה וענוש כרת ואין טעון שריפה. חזר רבי יהודה ודנו דין אחר. נותר ישנו בבל תותירו וחמץ בבל תותירו מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה וכו'.

שואל ריב"א (תוד"ה חלבו): "הקשה ריב"א היא גופה נילף מנותר שיהא בשריפה דדמי ליה. ותירץ, דלא דמי ליה בבל תותירו". מבואר בתוס' יסוד, שאם חלבו של שור הנסקל היה דומה לנותר בכל דבר היו למדין שיהא חלבו טעון שריפה כמו נותר. והרי בחלבו של שור הנסקל אין מצות תשביתו אז איך היינו למדים מנותר שיהא טעון שריפה?

וצ"ל, דאיתא במתניתין בסוף תמורה (לג:): "ואלו הן הנקברין וכו' ואילו הן הנשרפין חמץ בפסח ישרף, ותרומה טמאה והערלה וכלאי הכרם וכו' ". ישנם איסוה"נ שמצותן בקבורה וישנם איסוה"נ שמצותן בשריפה.

וא"כ אפשר לומר שמה שלמדים מנותר לדין שריפה אין זה רק מצד מ"ע דתשביתו, שהרי בחלבו של שור הנסקל ליכא מצות תשביתו ובע"כ היו למדים, שזה שטעון שריפה הוא מדין ביעור איסורי הנאה כדברי המשנה בתמורה, והיו למדים מנותר לחלבו של שוה"נ דטעון שריפה מהלכות איסוה"נ דטעון שריפה אלא שאין למדים לזה "דלא דמי ליה בבל תותירו" כדברי התוס'. וא"כ חמץ שכן למדין מנותר שהוא **בשריפה** (שדומה לנותר לגמרי) א"כ אין זה רק מצד מ"ע דתשביתו אלא גם מצד הלכות איסוה"נ דטעון שריפה אלא דאמרינן דמאחר דהתורה אמרה בחמץ מ"ע דתשביתו יש ללמוד גם דמצות תשביתו בשריפה, אבל אין זה רק מצד קיום מצות תשביתו אלא גם מצד דין איסוה"נ.

יוצא א"כ שלרבי יהודה **חמץ טעון שריפה מ-ב' דינים: א. דין איסוה"נ. ב. מ"ע** דתשביתו.

וכ"כ בספר מקור חיים (סימן תלא), דיש בדין שריפת חמץ דין שריפת איסוה"נ (וכתב שם שאין זה מצד תשביתו, דלרש"י זה מתקיים אף בביטול עיי"ש), וכ"כ המנח"ח מצוה ט (עיי"ש בחידושו).

ונראה שלפ"ז נשים, שלכמה דעות באחרונים אינן במ"ע דתשביתו דהוי מ"ע שהזמן גרמא (ויש מחייבים מצד דאיתנהו בבל יראה ובבל ימצא איתנהו נמי בתשביתו), מכל מקום חמץ שלהן יצטרכו לבער מדין ביעור איסוה"נ כדילפינן מנותר. וכן י"ל בפסח עצמו שאין תשביתו (לדעות הנ"ל) בכ"ז יהיה טעון שריפה מצד הלכות שריפת איסוה"נ.

ויתכן עוד שחמץ שלאחר הפסח (שנחלקו האם הוי מה"ת או מדרבנן) שלמ"ד שאסור מדאורייתא יצטרכו לשרוף מצד הלכות איסוה"נ (אף שאין תשביתו), וצ"ע.

לפ"ז ניתן ליישב קושיית הגר"א על הטור. תשביתו אכן הוא רק בער"פ, אבל בפסח עצמו לא. ומה שהגמ' בפסחים (ה:) אומרת "ש"מ מדר"ע דלית ליה מתוך", כוונת הגמ', דאם הוי אמרינן "מתוך שהותרה" היינו באמת מפרשים את ה"תשביתו ביום הראשון" ביו"ט כפשט הפס' "אך ביום הראשון תשביתו", וביו"ט היה מ"ע דתשביתו ושפיר הוי דין שריפה כצורך היום כיון שהתורה אמרה להשבית ביו"ט ושפיר היה מותר לשרוף החמץ ביו"ט "מתוך שהותרה" והוי צורך היום, אך לפי האמת (כמו שהוכח מכמה פסוקים)

שמה שנאמר "אך ביום הראשון תשביתו" הכונה לערב יו"ט, ובפסח עצמו אין תשביתו, וכל דין שריפת חמץ בפסח הוא רק מדין שריפת איסוה"י, וזה אינו נחשב צורך היום, דמחמת הלכות איסוה"י אין הלכה לשורפו דוקא ביום זה (ולכא' נאמר שחשיב צורך היום מחמת שכל זמן שאינו שורף עובר על כל יראה ובל ימצא? י"ל שלגבי לאוין יש כלל "אונס רחמנא פטריה", ואם ביו"ט אסור לשרוף חשיב כאונס ופטור), ולכן כתב הטור דאינו יכול לשרוף החמץ ביו"ט. דאמנם טעון שריפה אך אין זה צורך היום, כיון דכל דין השריפה הוא מדין איסוה"י וזה לא חשיב צורך היום.

ולפי"ז נדחית ראיית הפרי יצחק מהטור, דאף בלי מצות תשביתו יש דין ביעור בשריפה מצד הלכות שריפת איסוה"י, דילפינן מנותר, וא"כ גם בשבעת ימי הפסח יש דין ביעור אף שאין תשביתו מצד הלכות איסוה"י. וא"כ הטור יסבור שתשביתו הוי רק בעיו"ט ולא בפסח, ומה שצריך שריפה לחמץ שנמצא ביו"ט הוא רק מחמת הלכות איסוה"י. ולכן אסור לשרוף את החמץ ביו"ט מאחר שאין אז מ"ע דתשביתו אלא רק דין שריפת איסוה"י, וזה לא חשיב צורך היום וכמשי"נ. ממילא אין הוכחה מהטור דיש תשביתו בפסח.

הלימוד מנותר שחמץ בשריפה

הגמ' בפסחים (יב:) אומרת: "אמר רב יהודה אימתי (חמץ בשריפה) שלא בשעת ביעורו, אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר". מסביר רש"י (ד"ה שלא) שחמץ בשריפה "שלא בשעת ביעורו - בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי, אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר".

שואלים תוס' (ד"ה אימתי), הרי רבי יהודה יליף מנותר דחמץ בשריפה, ונותר אחר זמן איסורו טעון שריפה א"כ ה"ה חמץ! ועיי"ש הסברו הפוך מרש"י. הפני"י (ה:) שואל על רש"י מהגמ' שם: "ש"מ מדר"ע דאין חמץ אלא שריפה". וכאן מדובר ביו"ט וזה לאחר זמן איסורו, ובכ"ז אמר שדינו בשריפה דוקא?

האו"ש (חו"מ פ"ג הי"א) מתרץ את קושיית התוס': רש"י לומד מנותר שמתי שהתורה אמרה לבער צריך שריפה. בנותר - צריך לבער אחר שנעשה נותר. בחמץ - ההגיון אומר שאם עוברים בשש על כל יראה מה"ת או תשביתו צריך לשרוף לפני כן. תוס' מסתכלים על הזמנים, ורש"י אומר שכ"א לפני עניינו. נותר - בזמן שצריך לבער צריך לבער בשריפה. חמץ - בזמן שצריך לבער צריך שריפה, וחמץ צריך לבערו לפני איסורו. והלימוד מנותר:

מה נותר כשמצוה לבערו מן העולם מצותו בשריפה (ומצותו - לאחר שנעשה נותר, דמקודם הוא קדוש), כן בחמץ כשהמצוה לבערו (קודם זמן איסורו, דלאחר זמן איסורו עובר בבל יראה ובל ימצא) מצותו בשריפה (והאו"ש סובר שאחר שש עובר בבל יראה ובל ימצא).

לפי"ז ניתן ליישב קושיית הפני"י (ולפי המהלך שדחינו את הפרי יצחק): ר"ע קאי על הדרשה ופשוטו של מקרא ולא לפי האמת. ר"ע אומר שא"א לומר שתשבתו הוא ביו"ט "אך ביום הראשון תשבתו" ביו"ט, דמצינו להבערה שהיא אב מלאכה. וע"ז אמרין "ש"מ מדר"ע ביעור חמץ אלא שריפה", דאם היינו מפרשים דתשבתו ביו"ט הרי התורה אמרה דאז הוא זמן ביעורו, ושפיר היינו למדים מנותר שריך שריפה בזמן איסורו כיון דאז הוי זמן ביעורו, אבל לפי האמת דתשבתו הוא ביו"ד, א"כ אנו מפרשים דתשבתו הוא לפני שעובר בבל יראה (להשבת חמץ כדי שלא יעברו על בל יראה) וא"כ זמן ביעורו הוא לפני זמן איסורו, ומה שלמדים מנותר הוא דצריך לשורפו בזמן ביעורו, ורש"י קאי לפי האמת.

הארות במהלך השיעור

מכירת חמץ

לפני שנים בא אלי אדם בחוהמ"פ וסיפר לי שאחיו, בעל מכולת, עשאו שליח שימכור לו את החמץ והוא שכח למכור לו, ונזכר בכך בחוה"מ ושאלני מה לעשות? המקרה עצמו היה שאחיו גם ביטל את החמץ וגם עשאו שליח למכור חמצו. בירושלים תובב"א נוהגים הב"ד, בנוסח השטר של מכירת חמץ לגוי, למכור חמץ של כל ישראל אף למי שלא מכר במפורש. וז"ל הנוסח:

גם מאחינו בני"י ששכחו למכור חמצם אנו מוכרים לקונה הנ"ל מדין זכין מאדם שלא בפניו.

דין זה הוא מדין "זכין", אלא שזה זכין מאדם שלא בפניו, ואין זה זכין לאדם שלא בפניו. ובדבר זה האריכו האחרונים האם זה מועיל (קצות סימן רמג, ח, באר יצחק א ובחת"ס יא).

לכן, לגבי חמץ גמור שהיה בחנות של אחיו, הוריתי לו שאין לסמוך על מכירה כזו, דיש סוברים דאין זכין מאדם, ולכן שישרפם בחוהמ"פ. אך ביחס לתערובת חמץ וכל ספק חמץ ניתן לסמוך על זה, שהרי ביטל החמץ ועשה שליח למכירה, רק שהשליח שכח, ולכן

י"ל דמהני מדין זכיה ומכירה של ביי"ד דירושלים, ולכן יוציאם בחוהמ"פ מחוץ לביתו ואחר הפסח יוכל להשתמש בזה.

עוד בענין שטר המכירה

יש מחלוקת בגמרא בב"ב (קמג.) לגבי "קני את וחמור" - האם כיון שהחמור לא יכול לקנות אז גם הוא לא קונה, או שמא למרות שהחמור לא קנה - הוא קנה. ולכן כותבים הפוסקים (סימן רי) שאם אדם מוכר דבר שלו עם דבר שלא שלו, או דבר שמועיל בו קנין עם דבר שלא מועיל בו קנין, זה כמו "קני את וחמור". וכותבים זאת במפורש בנוסח המכירה שאם יהיה דבר שלא יתפוס בו הקנין לא יתבטל בשביל זה המכר בשאר דברים, וז"ל הנוסח: "ובמפורש התנה גם כן שאם יש איזה דבר בכלל במכר הנ"ל שלא יחול עליו קנין במכר הנ"ל מאיזה טעם שהוא לא יתבטל המכר בשאר דברים".

מצות שנאפו שלא לשם מצת מצוה בער"פ

הרב ז'ולטי זצ"ל בירושלים, רצה להתיר לבתי מלון ובתי אבות (שקשה לשמור בהם על הכשרות בפסח אם לא יוציאו את כל החמץ לפני ער"פ) לאכול בער"פ מצות שנאפו שלא לשם מצת מצוה, ונחלקו עליו בזה.

הרב ז'ולטי רצה להסתמך על התוס' בפסחים (צט:), דכתבו שם התוס' (ד"ה לא) על מה דתנן שם: "ער"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך", ואומרים התוס':

ואי"ת ומה לא יאכל, אי מצה - אפילו קודם נמי אסור, כדאמרינן בירושלמי כל האוכל מצה בער"פ כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו, ואם במיני תרגימא, הא אמר בגמ' אבל מטבל הוא במיני תרגימא. וי"ל דאיירי במצה עשירה, דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראויה לצאת בה ידי חובתו ואוכלה קודם זמנה, אבל מצה עשירה שריא. וכן היה נוהג ר"ת.

ע"פ זה מחדש הרב ז'ולטי, דהרי כדי לצאת י"ח אכילת מצה צריך לעשותה לשמה, לפיכך יש תקנה בכך שיאפו את המצות שלא לשם מצות מצוה ואז יהיה מותר לאכול מצות אלו בער"פ.

אולם עיין שם במהרש"א דכתב: "וה"ה דמצי לאוקמא בבציקות של נוכרים דאינו יוצא י"ח (שלא אפוא לשם מצוה). ויש לחלק, דמצה עשירה לאו טעם מצת מצוה היא ושרי, משא"כ בציקות של גויים דטעם מצה היא". הנה המהרש"א כתב לבסוף שיש לחלק ואסור לאכול בער"פ בציקות של גויים, וא"כ ה"ה מצה שאינה משומרת לשם מצוה. וכן

ראיה מזה שהתוסי' לא הזכירו אלא רק מצה עשירה ולא הזכירו מצות שנאפו שלא לשם מצת מצוה. וכן הרא"ש והמרדכי הזכירו רק מצה עשירה.

הרב זולטי הסתמך גם על הראשונים: המאירי, תוס' רי"ד ור' מנוח (כת"י), שהתירו בציקות של גויים לאוכלים בער"פ, ודלא כתוס', הרא"ש והמרדכי שהזכירו רק מצה עשירה. אולם נראה שגם ראשונים אלו הזכירו רק בציקות של גויים ולא מצות שנאפו שלא לשם מצוה, ש"מ שאוסרים בכהאי גוונא, והטעם:

א. אתא לאחלופי במצה שנאפתה לשמה.

ב. כפרמ"ג דסבירא ליה דכל ששמר מחימוץ אפילו שלא לשם מצת מצוה נמי יוצא בה.

ג. מזה שהפוסקים חיפשו דרכים איך לקיים סעודה שלישית בער"פ שחל בשבת ולא כתבו את העצה לאפות מצות שלא לשם מצת מצוה, מוכח שזה אסור.

מצות בליל הסדר

אנו אוכלים בליל הסדר ובכל פסח מצת מכונה. הירושלמים האמיתיים (כמעט שאינם כיום) אוכלים מצת מכונה גם לכזית מצוה. אבא שלי (הרה"ג אברהם דוד רוזנטל זצ"ל) לא אכל מצת יד.

כשבא הרב מבריסק לירושלים הלך הרב פראנק לבקרו ותיאר לו כמה עדיפה מצת מכונה. אמר לו הרב מבריסק: יותר צדיק ממשא רבינו לא צריכים להיות, וכי משה רבינו לא אכל מצות יד?

למרות זאת, אנו אוכלים מכונה וזה יותר מהודר ואין בזה "מוציא לעז על הראשונים" כי לא היה אז מצות מכונה.

נהגנו לאכול מצה שרויה. גם לאלו המחמירים בשרויה, החמרה זו שייכת רק במצות יד שאז יש חשש שלא נאפו היטב, אך לא במצות מכונה שנאפות היטב.

אנו אוכלים מצה שמורה (משעת קצירה) כל הפסח. והולכים למאפיה להיות נוכחים בשעת האפיה לאפות "לשם מצה" ולומר לשם יחוד.

בליל הסדר היינו נוהגים לקחת מצה שנאפית בער"פ אחרי חצות. יש בזה ענין מיוחד. היינו הולכים למאפיה בבגדי חג, אופים מצות ואומרים הלל. הגר"מ חרל"פ זצ"ל היה ראש החבורה והיינו אופים מצות יחד. עד היום אני משתדל לקחת מצות שנאפו אחר חצות.

אצל הרב מבריסק היה זה כיבוד לבוא ולעזור לו באפית המצה. כבחור זכיתי להתכבד בזה, אך אני אומר שעדיף שמומחים יעשו את זה מאשר שבחור צעיר יעשה זאת. בשביל אפיית מצה צריכה להיות מומחיות. גם החזו"א היה מקפיד בזה.

שיעור כזית הוא קצת יותר מחצי מצת מכונה, תוך כדי אכילת פרס - 3.5 דק' (לפי המרחשת). וביחס לשיעור אכילה לחולה ביוה"כ כדי אכילת פרס - עד 9 דק'.

ד' כוסות

אפשר להקל בשתיית מיץ ענבים ל-ד' כוסות, והרב פראנק היה מחמיר בזה. אני מיקל לחולה שלא יכול לשתות יין שישתה ד' כוסות תה או קפה שחור (חמר מדינה). בירושלים היו עושים הבדלה על קפה שחור ולא על תה, ובלונדון עושים על תה, ולא פליגי, כל מקום ומנהגו.